

Вања Шмуља¹

Народна и универзитетска библиотека Републике Српске

Бања Лука

direkcija@nub.rs

УДК 016:094(=163.41)(497.6)“1878/1918”(048.83)

COBISS.RS-ID 137307649

DOI 10.7251/VER2202212S

Приказ

ПУТОКАЗ КРОЗ КУЛТУРНУ ИСТОРИЈУ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Сударушић, Радославка (2020), *Књига у времену, вријеме у књизи. (Стваралаштво српских аутора из Босне и Херцеговине (1878–1918) у огледалу библиолошких и библиографских проучавања)*, Пале: Dis-Company.

Вријеме је кључна ријеч у свакој причи о баштини. Насловом *Књига у времену, вријеме у књизи* аутор свој приступ проучавању стваралаштва српских аутора из Босне и Херцеговине у периоду од 1878. до 1918. апострофира као библиолошки. Тако је свака књига ових аутора у датом периоду не само библиографска јединица него и артефакт, односно јединица баштинске грађе која, сама по себи, или по траговима које на себи носи, има вриједност културног добра.

И наслов првог поглавља *Књига под научном луком* одређује предмет проучавања ове студије као библиолошки. У њему се, од дефиниције библиологије Габријела Пењао с почетка 19. вијека, преко тумачења библиософије као философске доктрине о библиосфери руских аутора Алисе А. Беловицкаје и Аркадија В. Соколова, долази до дефинисања предмета ове студије, Барбијеовим ријечима речено, као историје „онога што је написано” на размеђи 19. и 20. вијека пером српских аутора из Босне и Херцеговине. Разматрају се и везе написаног са социјалним, политичким, културним и економским категоријама које преовладавају у нареченом периоду, периоду културне и друштвене модернизације, што ову књигу чини драгоцјеном културно-историјском студијом.

Студија о положају српске штампане књиге у Босни и Херцеговини у преломној епоси српског националног препорода Радославке Сударушић прерађена је и допуњена докторска дисертација одбрањена 2015. године на Филозофском факултету Универзитета у

¹ vanja.smulja@gmail.com

Аутор је документалиста савјетник у Народној и универзитетској библиотеци Републике Српске. Бави се теоријом и праксом библиотекарства, библиологијом и културном баштином. – Напомена ур.

Источном Сарајеву. Значај овог истраживања је изузетан, будући да је назначено раздобље у досадашњим научним истраживањима описивано, тумачено и вредновано са политичког, историјског, књижевног и просвјетног аспекта, али да не постоји ниједна самостална студија заснована на библиографији у којој су систематизоване књиге српских аутора, како се наводи на првим страницама ове књиге.

Потврду о значају ове публикације, не само са културно и књижевноисторијског него и библиографског аспекта, налазимо у другом поглављу насловљеном као *Извори информација и путокази ка ријечкој књизи у 21. вијеку*, у којем нам аутор предочава корпус проучавања – или тачније гдје је све тражио грађу за своје истраживање. То су фондови Народне и универзитетске библиотеке Републике Српске, националних библиотека у Федерацији Босне и Херцеговине, Србији и Црној Гори, укључујући и Библиотеку Архива Босне и Херцеговине и Музеја Републике Српске. Поред каталога, лексикона и библиографија, периодика је од кључне важности за проучавање тог периода, и за потребе овог истраживања прелистан је импозантан број гласила: *Босанска вила*, *Зора*, *Дабробосански источник*, *Српска ријеч*, *Српска школа*, *Сарајевски лист*, *Школски вијесник*, *Гласник Земалској музеја за Босну и Херцеговину*, *Голуб*, *Бранково коло*, *Стражилово*, *Летопис Машице српске* и *Српски књижевни гласник*. Ово говори не само о озбиљном научном приступу аутора овој проблему и пожртвованости да се до грађе дође, него и о величини истраживања које надилази обим од 553 библиографске јединице које се налазе у пратећој библиографији.

Стваралаштво српских аутора из Босне и Херцеговине у наведеном периоду представљено је кроз више димензија и нивоа, од штампарија и графичког дизајна, преко опреме и ликовног изгледа књиге до профила аутора и жанровски сврстане литературе.

Послије Горажданске у Херцеговини, крајем турске владавине основане су на овом простору још двије штампарије, *Тискара католичког посланства* у Херцеговини (у којој су штампани уџбеници, календари, црквене књиге и *Робинзон Крузо* у преводу Јова Љепаве) и *Тискара Херцеговачкој вилајети* (у којем су штампани *Службени лист* и *Нерешва*), обје у Мостару. У Босни, *Сојронова печатња* основана у Сарајеву 1866. недуго затим прелази у *Вилајетску штампарију*, да би за вријеме аустроугарске власти у Босни и Херцеговини било отворено 40 штампарија. Аутор даје преглед штампарија и дјела у њима штампаних укључујући и оне у Србији, Црној Гори, па чак и у Француској, Швајцарској, Италији, Њемачкој, Русији и Америци, у којима су штампане књиге босанскохерцеговачких аутора – што су такође занимљиви детаљи за проучавање мозаика културно-историјских веза и односа. Цијенећи културни и просвјетни допринос оних Срба који су долазили са стране у Босну и Херцеговину, првенствено као учитеља (Стево и Богољуб Петрановић, Стево Калуђерчић, Коста Драгосавац, Милан Обрадовић), професора (Мита Живковић) и архијереја (зворничко-тузлански митрополит Григорије Живковић, бањолучки епископ Платон Јовић), аутор својом студијом обухвата и њихова дјела.

Посебна пажња посвећена је изгледу насловне и садржају прелиминарних страна, на којима се поред цијене и извора одакле је нешто прештампано налазе и спискови издања разних штампарија и књижара који, по ријечима аутора, „као информациони извори имају значајно мјесто у историји књиге и штампарства”. Графика књиге представљена је и ријечју и сликом, нарочито њени декоративни елементи: заставице, вињете, иницијали, сигнети, украсни оквири и окриља. Илустрацијама пажњу плијене издања Пахера и Кисића, међу којима се као нарочито естетски успјело остварење издваја збирка пјесама *Лирски инштермецо* Хајнриха Хајнеа из 1898. године.

Од престанка штампања у Горажду 1523. и Милешеви 1557, па до оснивања Вилајетске штампарије „књига је у Босни, као и у Херцеговини, била искључиво увозна роба до које се тешко долазило”, каже аутор, наглашавајући улогу трговаца у културном повезивању Срба у Турској, Аустроугарској и Србији.

Иако новије теорије посвећују много пажње терминолошкој диференцијацији појмова „књига” и „књижевност”, чињеница је да је до њиховог стапања у претходним периодима и дошло због стварног стања – већина књига у дугом временском периоду тематски јесте била књижевност. Таква је и слика стваралаштва српских аутора из Босне и Херцеговине у периоду који проучава ова студија. Зарад јасније слике, аутор ову продукцију представља жанровски разврстану. Усмена књижевност је прво објављивана у периодици у виду појединачних прилога, (улога *Босанске виле* у томе је немјерљива, наводи аутор), да би касније, трудом појединаца, била сакупљена у посебне збирке и тако објављена. Због постављених оквира студије, у њу су уврштене само оне које су „освануле” у посебним књигама. Умјетничку књижевност аутор раздваја на прозу, лирику и позоришне комаде а од путописаца помиње Саву Косановића и Ристу Ђ. Бесаровића. Према овом истраживању, ствараоци из Босне и Херцеговине пишу биографије књижевника, културних посленика, историчара и познатих историјских личности, а преводиоци теме, осим по својим умјетничким и научним афинитетима, бирају и према потребама за информисањем сопственог народа о друштвено-политичким и културно-просвјетним приликама савременог еманципованог друштва. Поред књижевности, објављују се научни и публицистички радови, из националне историје (нарочито о бунама и устанцима у 19. вијеку), историје Српске православне цркве или питања православне теологије као и огледи из културне историје и културне баштине те књижевноисторијски и библиолошки огледи (проучавања србуља и других књижевних споменика). Према ријечима аутора ове студије, значај школе у идеолошком и националном васпитању будућих нараштаја је изузетан, и аустроугарска владавина је донијела четири деценије смишљене и систематски спровођене просвјетне политике (с неизоставном контролом уџбеничких садржаја). Стога је и библиографски попис а и опис педагошке литературе из овог периода занимљив са више аспеката.

Након овако представљеног стваралаштва српских аутора у Босни и Херцеговини у нареченом периоду, слиједи библиографија. Хронолошки дат распоред грађе, можда захтјевнији за библиографа, читаоцу умногоме олакшава пут кроз културну историју Босне и Херцеговине тог времена. Као поуздани водичи за кретање, како кроз историју тако и кроз саму књигу, служе регистри, ауторски (уз библиографију) и именски (за читаву публикацију).

Будући да су, према ријечима проф. др Душка Певуље, једног од рецензената ове публикације, истраживања историјата српске књиге посебно ријетка у Босни и Херцеговини, књига Радославке Сударушић представља истинску драгоценост и допринос не само библиографији и библиологији него и књижевној и културној историји.

Проф. др Жељко Вучковић, други рецензент ове публикације, истраживање види као покушај да се утврди стварни допринос српских аутора из Босне и Херцеговине у периоду аустроугарске владавине националној и свјетској култури и науци а као његово вредносно упориште апострофира став Стојана Новаковића о штампаном слову као крилатом носиоцу идеја, који аутор наводи на првим странама текста.

Несумњиво је овај Новаковићев став настао у дијалогу са Хомером (његовим *крилатим ријечима* – усменим) и Сократом (који писане ријечи сматра мртвим, аветињским знацима и незаконитом дјецом јединог живог говора). Епилогу ове расправе може се додати свима очигледан закључак – да само записане ријечи лете кроз вријеме. А вријеме је кључна ријеч и у наслову и у мотоу ове књиге. Садашњост, која „повезује оно што је било са оним што ће бити” – једино је вријеме које постоји у очувању културне баштине. Студију Радославке Сударушић, у којој је стваралаштво српских аутора из Босне и Херцеговине из доба аустроугарске власти сабрано између двију корица ове методолошки узорне а ипак лијепо писане књиге, сматрамо чврстим мостом између културних споменика који су нам остављени и оних које ћемо оставити за собом, и стога је топло препоручујемо читаоцима.

